keramiske noter 62/2025

31. årgang

Keramikkens Venner

Reviews · Besprechungen · anmeldelser · Besprechungen · Reviews

redigeret af Gunnar Jakobsen

Tillingefajans. Det lejongula lergodset från Kalmarsund 1858-1932. Av Bengt Nyström & Annika Tegnér. Appell Förlag [Website: https://appellforlag.se], Stockholm 2025. 191 s. ill. litt. noter. ib. 294 SEK.

"Tillingefajans" havde sine rødder i Danmark, da det gule Tillinge lertøj i høj grad har bornholmske aner. Initiativtagerne kom fra Bornholm, hvorfra man både hentede viden, pottemagere og modeller, men selve leret til produktionen kom også fra Bornholm.

Det var i 1852, at den da 21-årige skibskonstruktør Henrik Lorentzen Hammer kom til Sverige fra Bornholm og fik arbejde ved et skibsværft syd for Kalmar, som ejedes af en anden ung bornholmer. Nogle år senere flyttede Hammer til Timmernabben syd for Oskarshamn, hvor han oprettede sit eget skibsværft. Da skibsbyggeriet gik trægt, drev han samtidigt eksport af trævarer til bl.a. Bornholm. Han søgte derfor at oprette en anden sideløbende produktion, hvilket blev en fajanceproduktion, som han kendte hjemme fra Bornholm. Dette skete sommeren 1858 i kompagniskab med to bornholmske pottemagere Carl Erasmi Dam og Lars Jörgensen, der begge var udlærte pottemagere fra Spietz' fajancefabrik i Rønne. Lærdommen fra fabrikken og dets produktion hørte til de erfaringer, som de to pottemagere medbragte fra Bornholm. Udover de to pottemagere flyttede flere med fra Bornholm, og flere kom efterhånden til.

Bogen giver et godt indblik i produktionen af keramik på Bornholm på den tid, selv om bogens sigte er et helt andet. Specielt nævnes fajancefabrikanterne Spietz, Sonne og Hjorth samt Søholm, der alle havde en omfattende produktion, som afsattes såvel i København som i havne i farvandet mellem Bornholm og Sjælland, men også i svenske havne ved Øresund og langs Smålands kyst.

Produktionen i Timmernabben (Tillinge Fayence- & Terracottafabrik) kom hurtigt i gang, og det gik strygende fra starten. Det blev efterhånden til flere fabrikker, hvor grundlæggerkredsen i stort omfang var den samme. 1863-64 etableredes således yderligere en fabrik i Oskarshamn (Oskarshamns Fayence- och Terracottafabrik, 1863-1874) under ledelse af Lars Jörgensen, mens Dam og Hammer forblev ved den gamle fabrik i Timmernabben, hvor der opførtes en ny fabrik i 1865 (Tillinge Nya Fabrik, også kaldet Tillinge 2), men hvor arbejdet i den gamle fabrik fortsatte frem til 1868. Endeligt oprettedes der i Stora Boda i 1874 også en fabrik (Boda Fayence- och Terracottafabrik, 1874-1932) af familien Dam, som var flyttet dertil i 1874.

Da Tillinge 2 gik konkurs i 1925 startede kunstneren Gabriel Burmeister (1886-1946), som forinden havde arbejdet for Upsala-Ekeby og Bobergs Fajansfabrik, en ny fabrik i lokalerne under navnet Gabriel Keramik, der i begyndelsen både anvendte forme og restlager fra Tillingefabrikken. Produktionen her ophørte i 2021, men i mellemtiden havde man oprettet et datterselskab, som producerede kakkelovne under navnet Gabriel kakelugnar AB, som fortsat eksisterer, men var frasolgt i 2020.

Bogen er smukt tilrettelagt samt ikke mindst velillustreret med fotografier af de forskellige fabrikkers værksteder og produktion gennem tiden, som udviklede sig fra det gule lertøj til mere kunstneriske genstande fra begyndelsen af 1900-tallet, samt portrætter af ejerkredsen mv. Hertil bør føjes, at bogen er velskrevet og spændende læsning.

Gunnar Jakobsen